

دانشگاه پیام نور

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

گروه زبانشناسی و زبان یخارج یها

عنوان پایان نامه:

پرسی های هدایتگر زبان فارسی: بررسی موردی در

زبانشناسی حقوقی

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد در رشته آموزش زبان فارسی

نگارش:

سمیرا شادبهر

استاد راهنما: دکتر بهمن زندگی

استاد مشاور: دکتر بلقیس روشن

خرداد ۸۸

Payame Noor University

Department Of linguistics and foreign languages

Title:

Persian Conductive Question; a case study in forensic
language

By: Samira Shadbahr

Supervisor: Dr. Bahman.Zandi

Advisor: Dr. Belghis Rovshan

Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of M.A In Teaching Persian Language

May 2009

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
الف	فهرست جداول
ب	فهرست نمودارها
پ	پیشگفتار
ت	چکیده
۱	فصل اول : کلیات پژوهش
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۱-۲- هدف از تحقیق
۳	۱-۳- بیان مسئله
۴	۱-۴- اهمیت و ضرورت پژوهش
۴	۱-۵- سئوالات پژوهش
۴	۱-۶- فرضیه های پژوهش
۵	۱-۷- روش پژوهش
۶	۱-۸- مفاهیم کلیدی
۷	فصل دوم : مبانی نظری و پیشینه تحقیق
۸	الف : مبانی نظری
۸	۲-۱- مفهوم ارتباط
۱۱	۲-۲- ارتباط به عنوان رفتاری آموختنی
۱۳	۲-۳- اجزای یک محاوره
۱۶	۲-۴- مهارت های زبانی

۱۷	۵-۲- اهمیت سئوال
۱۸	۶-۲- کارکردهای پرسش
۱۸	۷-۲- انواع پرسش براساس سطح شناختی
۱۸	۱-۷-۲- پرسش های یادآور
۱۹	۲-۷-۲- پرسش های پردازشی
۱۹	۸-۲- انواع پرسش از لحاظ درجه آزادی پاسخ دهندگان
۱۹	۱-۸-۲- پرسش های باز / گسترده
۲۰	۲-۸-۲- پرسش های بسته / محدود
۲۰	۹-۲- پرسش های نوع (چه) (چگونه) و (چرا)
۲۱	۱۰-۲- پرسش های تمرکزی - اندازه گیری یا شمارشی - عملی
۲۱	۱۱-۲- پرسش های فرد مدار و موضوع مدار
۲۱	۱۲-۲- انواع پرسش ها بر حسب محتوای غالب آنها
۲۲	۱۳-۲- پرسش های کیفی شکل
۲۲	۱۴-۲- پرسش های کیفی معکوس
۲۲	۱۵-۲- پرسش های تونلی
۲۳	۱۶-۲- پرسش های نامنظم
۲۳	۱۷-۲- پرسش های عاطفی
۲۳	۱۸-۲- پرسش های هدایتی
۲۴	۱-۱۸-۲- پرسش های هدایتگر گفتگو
۲۴	۲-۱۸-۲- هدایتگرهای ساده
۲۵	۳-۱۸-۲- هدایتگرهای تلویحی

۲۵	۲-۱۸-۴- هدایتگرهای ظریف
۲۵	۲-۱۹- پرسش های سرخ گیرنده
۲۶	۲-۱۹-۱- سرخ های روشن کننده
۲۶	۲-۱۹-۲- سرخ های توجیهی
۲۶	۲-۱۹-۳- سرخ های تمثیلی
۲۶	۲-۱۹-۴- سرخ های بسط دهنده
۲۷	۲-۱۹-۵- سرخ های دقتی
۲۷	۲-۱۹-۶- سرخ های بازتابی
۲۷	۲-۱۹-۷- سرخ های غیرکلامی
۲۷	۲-۱۹-۸- سرخ های توافقی
۲۸	۲-۲۰- پرسش های تسجیلی
۲۸	۲-۲۱- پرسش های مرکب
۲۸	۲-۲۲- ترتیب مطرح کردن سئوالها
۲۹	۲-۲۳- هشت فن اساسی در مهارت پرسشی
۳۰	۲-۲۴- برخی از جنبه های دیگر پرسش
۳۰	۲-۲۴-۱- ساخت دهی
۳۱	۲-۲۴-۲- راهنمایی کردن
۳۱	۲-۲۴-۳- مکث
۳۱	۲-۲۴-۴- توزیع
۳۲	۲-۲۵- اشتباهات رایج در پرسشگری
۳۳	ب : پیشینه تحقیق

۳۵	فصل سوم : تجزیه و تحلیل داده های حاصل از جلسات محاکمه دکتر مصدق
۳۶	۱-۳- جلسه اول
۳۹	۲-۳- جلسه دوم
۴۴	۳-۳- جلسه سوم
۵۶	۴-۳- جلسه هفدهم
۸۶	۵-۳- جلسه بیستم
۸۹	تحلیل توصیفی و استنباطی فرضیه اول
۹۲	تحلیل توصیفی و استنباطی فرضیه دوم
۹۷	فصل چهارم : نتیجه گیری و بحث
۹۸	۱-۴- خلاصه پژوهش
۹۸	۲-۴- نتایج پژوهش
۹۹	۳-۴- نتیجه گیری
۹۹	۴-۴- یافته های فرعی پژوهش
۱۰۰	۵-۴- پیشنهادات
۱۰۱	منابع فارسی
۱۰۳	منابع انگلیسی
۱۰۴	منابع پایان نامه
۱۰۵	واژه نامه
۱۰۷	پیوست: تصاویر مربوط به محاکمه دکتر مصدق
۱۱۵	چکیده به انگلیسی

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۸۹	جدول ۱-۳- جدول توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش بر حسب نوع پرسش رئیس دادگاه
۹۲	جدول ۲-۳- جدول توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تکنیکهای مقاومتی متهم در قبال پرسش های هدایتگر رئیس دادگاه

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۸۹	نمودار ۱-۳- نمودار توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش بر حسب نوع پرسش رئیس دادگاه
۹۳	نمودار ۲-۳- نمودار توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تکنیکهای مقاومتی متهم در قبال پرسش های هدایتگر رئیس دادگاه

پیشگفتار:

زبان‌شناسی با دیگر علوم که با آن در داد و ستد متقابل اند، روابطی بسیار نزدیک دارد. حد و مرزی که زبان‌شناسی را از سایر علوم جدا می‌سازد، همواره به درستی آشکار نیست، به نحوی که از ارتباط بین زبان و سایر علوم، میان رشته‌های بسیاری ایجاد شده‌اند. یکی از علوم میان رشته‌ای که اخیراً دانشمندان زبان‌شناس به آن توجه بسیار مبذول داشته‌اند، رشته‌ای است به نام زبان‌شناسی حقوقی که سعی در برقراری ارتباط بین زبان و قانون دارد.

شایان ذکر است که جامعه‌شناسی زبان روابطی را بررسی می‌کند که میان ابلاغ حقوقی و شیوه دریافت زبان حقوقی از سوی عامه مردم وجود دارد. ابلاغ مفاهیم حقوقی نیز مانند سایر ارتباط‌های زبانی، بر اساس انتقال پیام از فرستنده به گیرنده استوار است که البته فرستنده و گیرنده در بافت‌های گوناگون زبانی با یکدیگر متفاوتند که در این میان در بافت حقوقی، این ارتباط از قانونگذار به شهروند، از قاضی به طرفین دعوی و ... است.

پژوهش حاضر درصدد ارزیابی پرسش‌های هدایتگر زبان فارسی در پرسش و پاسخ‌های محاکمه دکتر محمد مصدق است.

چکیده:

موضوع پژوهش حاضر در حوزه زبانشناسی حقوقی و اجتماعی است. زبانشناسی حقوقی به عنوان یکی از زیرشاخه های زبانشناسی کاربردی از جمله علوم میان رشته ای است که در ایران تا حدود زیادی ناشناخته مانده است. در زبانشناسی حقوقی از قواعد حاکم بر علم زبانشناسی در حل مسائل حقوقی استفاده می شود.

این پژوهش درصدد معرفی پرسش های هدایتگر زبان فارسی و انواع آن است. در این پژوهش انواع پرسش های هدایتگر زبان فارسی که رییس دادگاه و بازپرس دادگاه دکتر محمد مصدق از ایشان کرده اند مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

در این پژوهش فرضیه های زیر متصور است: ۱. پرسامد ترین پرسش هدایتگر مورد استفاده قاضی، پرسش هدایتگر ساده است. ۲. بهره گیری بیشتر از پرسش های هدایتگر ساده، متهم را وادار به استفاده از تکنیک های مقاومتی بیشتری می کند.

محدوده این پژوهش پرسش و پاسخ های منتخب محاکمه دکتر مصدق در سال ۱۳۳۲ مندرج در کتاب مصدق در محکمه نظامی، نوشته جلیل بزرگمهر، چاپ انتشارات دوستان است. روش انجام تحقیق، تحلیل محتوا است. روش و ابزار گردآوری اطلاعات، روش اسنادی و ابزار، شامل چک لیست های محقق ساخته است. به منظور مقایسه بین نسبت پرسش های هدایتگر ساده به سایر پرسش های هدایتگر، همچنین مقایسه بین نسبت تکنیک های مقاومتی متهم در قبال پرسش های هدایتگر ساده به سایر پرسش های هدایتگر، با استفاده از آزمون نسبت، نتایج زیر به دست آمد:

۱- نسبت استفاده قاضی از پرسش های هدایتگر ساده

نسبت به پرسش های هدایتگر ظریف، بیشتر است و از نظر آماری معنادار است. $Z = 2/66$

۲- نسبت استفاده قاضی از پرسش های هدایتگر ساده نسبت به پرسش های هدایتگر تلویحی، بیشتر است و از نظر آماری معنادار است. $Z = 3/71$

لذا فرضیه اول تایید می شود و از لحاظ آماری معنادار است.

۳- نسبت تکنیک های مقاومتی متهم در برابر پرسش های هدایتگر ساده قاضی، بیشتر از تکنیک های مقاومتی متهم در برابر پرسش های هدایتگر ظریف قاضی است و از لحاظ آماری معنادار است. $Z = 2/54$

۴- نسبت تکنیک های مقاومتی متهم در برابر پرسش های هدایتگر ساده قاضی، بیشتر از تکنیک های مقاومتی متهم در برابر پرسش های هدایتگر تلویحی قاضی است و از نظر آماری معنادار است.

لذا فرضیه دوم تایید می شود و از لحاظ آماری معنادار است. $Z = 4/3$

این پایان نامه در چهار فصل تنظیم شده است. فصل اول معرف طرح پژوهش است. در فصل دوم مبانی نظری و پیشینه پژوهش بیان می شود. فصل سوم به تجزیه و تحلیل داده های گردآوری شده پرداخته شده است و در فصل چهارم به نتیجه گیری و بحث همچنین ارائه پیشنهاداتی پرداخته شده است.

کلیات

پژوهش

۱-۱- مقدمه

دنیای ارتباطی امروزه به قدری وسیع شده است که بدون آموختن برخی نکات ریز و پنهان برقرار کردن ارتباطی موثر و کارآمد کمی مشکل می نماید. هر چند که بدون آموختن این آموزه ها نیز ارتباط تا حدودی صورت می گیرد ولی آموختن مهارت های ارتباطی و به کارگیری آنها سبب می شود تا از سوء تفاهم ها و کج فهمی ها جلوگیری کنیم - منظور خود را خیلی واضح و صریح به طرف مقابل تفهیم کنیم - ناخودآگاه در تله های ارتباطی که برای به حرف درآوردن ما به کار گرفته می شود قرار نگیریم - بتوانیم آنچه را باید از طرف مقابل بشنویم با استفاده از مهارت های ظریف گفتگو دریافت کنیم - قصد و منظور طرف مقابل را در خلال گفتگو هایش درک کنیم و از یک ارتباط صحیح و منطقی لذت ببریم.

بی شک بسیاری از مردم در موقعیت های مختلف تحت شرایط خاصی قرار گرفته اند و ناخودآگاه با پاسخ های خود منظور خاصی را به طرف مقابل خود منتقل کرده اند که شاید اصلاً قصد این کار را نداشته اند ولی با پرسش های هدایتگر پرسشگر، به دادن آن پاسخ ها مجبور شده اند.

منظور از پرسش های هدایتی، پرسش هایی هستند که عبارات آنها پاسخ دهنده را به سوی پاسخ مورد نظر هدایت می کند. این نوع پرسش ها تلویحاً پاسخ مورد نظر را در خود دارند. استفاده از پرسش های هدایتی باعث می شود تا پاسخ دهنده به سمت منظور پرسشگر هدایت شود و پرسشگر به مقصود خود در خلال طرح سوال برسد.

اهمیت پرسش های هدایتی در مسائل حقوقی و در بازپرسی ها و سوال از شهود بیشتر مشخص می شود، چرا که بازپرس ها و وکلا قصد دارند تا با طرح سوالات هدایتی پاسخ دهنده را به سمت دادن پاسخ مورد نظر هدایت کنند.

در واقع استفاده از پرسش های هدایتی یکی از آموزه های مهم یک کارشناس حقوقی است به طوری که در دادگاه ها و در هنگام بازپرسی از شهود این کار بلا مانع است. کستلر در کتاب " تاکتیک ها و تکنیک های سوال کردن " قاطعانه به وکلا توصیه می کند در هنگام بازپرسی از پرسش های هدایتی استفاده کنند زیرا آنان را قادر می سازند موضوع بحث و دامنه پاسخ را کنترل کنند.

۲-۱- هدف از تحقیق:

هدف از این تحقیق بررسی پرسش های هدایتی است که در خلال محاکمه دکتر مصدق از ایشان پرسیده شده است و همچنین بررسی مواضع دفاعی دکتر مصدق در مواجهه با این پرسش هاست. بی شک این بررسی که فقط پرسش های هدایتی این دادگاه (چند جلسه انتخاب شده از آن) را بررسی می کند نمی تواند بطور کامل به اهمیت پرسش های هدایتی درارتباطات و به ویژه در مسایل حقوقی بپردازد اما می تواند به این نتیجه منتهی شود که پرسش های هدایتی یکی از ابزار های تحت فشار قرار دادن افراد برای گرفتن پاسخ های خاص از آنهاست.

امید است که در تحقیقات با صرف زمان بیشتر و استفاده از امکانات گسترده تر بتوان آموزش زبان فارسی و در خلال آن آموزش انواع پرسش ها و پرسش های هدایتی را در برنامه درسی دانشجویان بخصوص دانشجویان رشته حقوق گنجانند. از این طریق به آمادگی کارآموزان حقوق قبل از اینکه تجربه کاری به کمک آنها بیاید خواهد انجامید و در ثانی به سایر مردم هم آموخته خواهد شد که چگونه از پاسخ های اجباری پرهیز نمایند که این به عدالت نزدیکتر خواهد بود.

اهداف کاربردی که در پژوهش حاضر مورد نظر است، عبارتند از:

- ارتقاء سطح آگاهی سیستم قضایی در ارتباط با نقش تجزیه و تحلیل گفتمانی مکالمه ها در جهت تشخیص و صدور حکم صحیح
- ارائه یافته هایی مستند و آشنا از محیط دادگاه های ایرانی برای دست اندرکاران مسائل زبانشناسی حقوقی
- ارائه طریق به مسئولان قضایی در جهت انجام برنامه ریزی های مناسب با وضعیت فرهنگی کشور ایران برای استفاده بهینه از روش های علمی زبانشناسی حقوقی در دادگاه ها

۳-۱- بیان مسئله:

زبانشناسی حقوقی حاصل تعامل بین زبان و حقوق است و به عنوان رویکردی جدید در حوزه زبانشناسی کاربردی مطرح شده است. حوزه عملکرد تحقیقات زبانشناسی حقوقی، مواردی همچون بررسی گفتمان دادگاهی، قابلیت فهم و درک مدارک قانونی، توانایی درک هشدارهای پلیس درباره افراد مظنون و استفاده از شواهد زبانی و غیره است.

تجزیه و تحلیل گفتمان قضایی یکی از مواردی است که توانسته است راهگشای بسیاری از مشکلات موجود در قضاوت که ناشی از عدم شناسایی صاحب اصلی متن اعم از گفتاری و نوشتاری یا پایبند بودن به اصول سنتی شکل گرفته و موجود در قانون و ابهام موجود در گفتمان قضایی و ... است، می باشد. پرسش های هدایتگر زبان فارسی یکی از مواردی است که رییس دادگاه از آن برای گرفتن پاسخی خاص از متهم و یا تغییر جریان محاکمه، استفاده می کند. این پرسش ها جواب را در خود دارند و در واقع این پرسش ها سبب می شوند که متهم مجبور شود پاسخی خاص و یا پاسخی که مورد نظر پرسشگر است، بدهد.

۱-۴- اهمیت و ضرورت پژوهش:

همان طور که گفته شد، زبانشناسی حقوقی علمی نوپاست و علیرغم جدید بودن آن، در کشور های اروپایی به ویژه آمریکا و انگلستان پیشرفت بسیار خوبی داشته است. اما در ایران این رشته تا حدود زیادی ناشناخته مانده است و این خود بیانگر اهمیت مسئله است. این پژوهش درصدد است این رشته نوین را در نظام قضایی معرفی نماید. انجام این تحقیق و تحقیقاتی مانند آن باعث می شود، محققانی که در این دو رشته علمی (زبانشناسی و حقوق) مطالعه می کنند، با این رشته آشنایی بیشتری پیدا کنند و آن را به کار گیرند.

۱-۵- سوالات پژوهش:

- ۱- پر بسامد ترین پرسش هدایتگر مورد استفاده قاضی، کدام است؟
- ۲- آیا سوالات هدایتگر می تواند باعث بروز تکنیک های مقاومتی متهم شود؟

۱-۶- فرضیه های پژوهش:

- بر اساس پرسش های تحقیق، فرضیه های زیر متصور است:
- ۱- پر بسامد ترین پرسش هدایتگر مورد استفاده قاضی، پرسش هدایتگر ساده است.
  - ۲- بهره گیری بیشتر از پرسش های هدایتگر ساده، متهم را وادار به استفاده از تکنیک های مقاومتی بیشتری می کند.

۱-۷- روش پژوهش:

روش انجام این پژوهش تحلیل محتوا بوده است. یکی از روش های متداول تحقیق، تحلیل محتوا^۱ می باشد. در این روش محتوای آشکار پیام ها به طور نظام دار و کمی توصیف می شود. از این رو این روش را می توان تحلیل داده های کیفی به داده های کمی قلمداد کرد. (زهرة سرمد و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۳۲) مهمترین کاربرد تحلیل محتوا توصیف ویژگی های یک پیام است. کاربرد دیگر این روش، استنباط درباره فرستندگان پیام و دلایل یا پیش آیند های پیام است.

سه مرحله عمده در تحلیل محتوا عبارتند از:

۱- مرحله قبل از تحلیل (آماده سازی و سازماندهی)

۲- بررسی مواد (پیام ها)

۳- پردازش نتایج

در تحلیل محتوا، موضوع باید با انتخاب محتوای مورد تحلیل هماهنگ باشد. بهتر آن است که سوال تحقیق را ابتدا مشخص کرده و مجموعه ای از اسناد یا پیام ها را که می توان با کمک آنها به این سوال پاسخ داد، جمع آوری کرد. در گردآوری اسناد باید ملاک خاصی را مورد نظر قرار داد به طوری که اسناد گردآوری شده از منطق خاصی پیروی کند. پس از گردآوری اسناد باید به بررسی آنها پرداخت.

در این مرحله داده های خام به صورت منظم در واحدهایی که امکان توصیف دقیق محتوا را فراهم می آورد، قرار می گیرد. آخرین مرحله پردازش داده ها است که می توان به دو شیوه دستی و کامپیوتری انجام داد.

در این تحقیق نیز که بر اساس روش تحلیل محتوا انجام شده، ابتدا موضوع، سوال ها و فرضیه های تحقیق مشخص گردیده و سپس به جمع آوری داده ها پرداخته شده است. گردآوری داده ها به روش چک لیست های محقق ساخته است. به این صورت که نگارنده کتاب { **مصدق در محکمه نظامی** } را بررسی کرده و در آن به جستجوی پرسش های هدایتگر زبان فارسی در خلال پرسش های رییس دادگاه،

پرداخته است. همچنین علاوه بر تشخیص پرسش های هدایتگر، انواع این پرسش ها را نیز مجزا کرده و به شمارش آنها مبادرت کرده است. و در آخر به بررسی تکنیک های مقاومتی متهم می پردازد. پس از اتمام کار های آماری، جدول ها و نمودارهایی بر اساس اطلاعات موجود ارائه شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون های آماری مقایسه یک نسبت با یک نسبت دیگر، استفاده شده است.

۱-۸- مفاهیم کلیدی

برخی مفاهیم کلیدی قابل استناد در پژوهش حاضر به شرح زیرند.

زبانشناسی حقوقی: کاربرد زبانشناسی در ارتباط با موضوعات قضایی را زبانشناسی حقوقی می گویند و در واقع شاخه ای میان رشته ای از زبانشناسی و حقوق است. (فقیه صفی، ۱۳۸۶:۷).

پرسش های هدایتگر زبان فارسی: منظور از این پرسش ها، پرسش هایی هستند که عبارات آنها، پاسخ دهنده را به سوی پاسخ موردنظر هدایت می کند. این نوع پرسش ها تلویحاً پاسخ موردنظر را در خود دارند. (اون هارجی کریستین ساندرز و دیوید دیکسون، ۱۳۸۴:۱۲۴)

دادگاه: در اصطلاح دادگستری محکمه و آنجا که قاضی، حق از باطل تمیز می کند و مظلوم از ظالم بیرون آرد (دهخدا، ۱۳۴۰: ۸۲۸). معین (معین، ۱۳۶۰: جلد دوم: ۱۴۷۹) در تعریف دادگاه آورده است: اداره ای در دادگستری که به دادخواست ارباب رجوع رسیدگی و حکم صادر کند.

محاكمه: معین (معین، ۱۳۶۰: جلد سوم: ۳۸۹۱) در تعریف محاكمه آورده است: محاكمه دادرسی و رسیدگی دادگاه است بدعوی و ادله طرفین، بمنظور اتخاذ تصمیم قضائی در باره ی مورد نزاع.

قضایی: در تعریف قضائی معین (معین، ۱۳۶۰، جلد چهارم: ۲۶۸۵) بر این باور است: قضائیه یکی از سه قوه ی اداره کننده ی کشور است و آن شامل کلیه ی دستگاه های دادگستری است.

مبانی نظری و

پیشینه تحقیق

الف - مبانی نظری:

انسان از دیر باز برای آنکه به زندگی خود معنا ببخشد و واقعیت را بشناسد به نظام های ارتباطی که پیش از او وجود داشته اند یعنی نظام های ارتباطی بدوی که متناسب با مقتضیات زمان او بودند متوسل می شد. در این دوران ارتباطات جنبه دیداری و شنیداری داشت. اطلاعات از طریق لمس کردن با ملایمت یا خشونت-حرکات چهره-ایما و اشاره و گزینش ابتدایی اصوات گنگ از فردی به فرد دیگر منتقل می شود و در نتیجه افراد خود سهم موثر تری در مبادله اطلاعات داشتند. سخن گفتن و ایجاد ارتباط با دیگران احساس فردیت و "اجتماعی بودن" را در انسان بر می انگیزد. در این هنگام زبان شفاهی نقش نگهدارنده و انتقال دهنده ارزش ها و نگرش ها و باور ها بود. از آنجا که این شیوه ی رسانه یی مبادله ی اطلاعات به علت محدودیت مکانی و زمانی نمی توانست اطلاعات را تا منزلگاه های دور یا محله های مجاور برساند و از این طریق پاسخگوی نیاز های جامعه ی ابتدایی باشد. سر انجام پس از یکصد هزار سال زبان نوشتاری جایگزین زبان شفاهی شد با اختراع خط تصویری و سپس کتابت صوتی نوع شناخت بشر از خود و جهان پیرامونش تغییر کرد. به موازات توسعه علوم و ترقی صنایع و افزایش جمعیت و پراکندگی آن نیاز به مبادله اطلاعات در فاصله های بسیار دور بیش از پیش قوت گرفت. (سید محمد دادگران. ۱۳۸۴: ۱۱)

۲-۱- مفهوم ارتباط:

واژه ارتباط، **communication**

از ریشه لاتین **Communis** به معنی اشتراک گرفته شده است. این کلمه در زبان فارسی به صورت مصدر عربی باب افتعال به کار می رود که در لغت به معنی پیوند دادن و ربط دادن و به صورت اسم مصدر به معنای بستگی- پیوند- پیوستگی و رابطه کاربرد دارد (محمد معین، ۱۳۴۲: ۱۸۹)

مفهوم ارتباط در دائره المعارف عمومی فیشر چنین تعریف شده است: "ارتباط در مفهوم گسترده آن برای بیان هر نوع انتقال اطلاعات بکار می رود."

در یک مفهوم دقیقتر انسان از مفهوم ارتباطات یک جریان دو سویه تفهیم و تفاهم دو موجود زنده را درک می کند. ارتباط بین دو انسان نوعی رفتار اجتماعی است که از مفهوم فاعلیت یک قطب تا فهم و احساس و رفتار قطب دیگر گسترده است. ارتباطات نوع خاصی از رفتار اجتماعی یا رفتار متقابل است

که طی آن مفهوم مورد نظر مستقیماً به کمک علامات مختص به موضوع به گیرنده منتقل می شود.
(اشتاین باخ، ۱۳۶۸: ۵۵)

ویلبر شرام در تعریف ارتباط می گوید: مفهوم ارتباط در واقع هماهنگ شدن فرستنده و گیرنده در رابطه با یک پیام ویژه است. (sachram, Wilbur. P.3)

ادوین مری در کتاب "مقدمه ای بر ارتباطات جمعی" ارتباط را چنین معنی می کند: "ارتباط عبارت از انتقال اطلاعات و افکار و رفتارهای انسانی از یک شخص به شخص دیگر است." (اون هارجی کریستین ساندرز و دیوید دیکسون، ۱۳۸۴: ۱۳۴)

ارتباط به معنی عمومی کردن و یا به عبارت دیگر در معرض عموم قرار دادن است. این بدین معنی است که مفهومی که از درون فردی برخاسته است به میان دیگران راه یافته و به دیگران انتقال یافته است. پس در اصل اعتقاد بر این است که ارتباطات برخی از مفاهیم و تفکرات و معانی و یا به عبارت بهتر پیام ها^۱ را به دیگران و یا میان عموم گسترش می دهد. تعاریف جدیدتر آن را ((انتقال مفاهیم)) و یا انتقال معانی^۲ و نیز انتقال و یا تبادل پیام ها^۳ می دانند. (علی اکبر فرهنگی، ۱۳۸۴: ۶)

ارتباطات به گونه ای وسیع و گسترده تسهیم تجارب^۴ نیز تعریف شده است. در این معنی هر موجود زنده ای تجارب و آنچه در درون خود دارد با دیگران چه ممنوعان خود و چه با انواع دیگر در میان می گذارد. (Danbarg, conn. 1980.p. 270)

هر ارتباطی که پای انسان در آن کشیده شده است از چشم انداز^۵ از که انسان از خود دارد شروع می شود. "دین بارنلوند" یکی از محققان بنام ارتباطات در سال های اخیر این مفهوم را در نگرشی که فرد از "شش شخص" دارد بیان می کند.

1- Messages

2- Echange meaning

3- Transmit message

4- Scharing of experiences

5- perspective

در واقع او ارتباط میان دو انسان را به شش شخص تعمیم می دهد و آن را به اشکال مختلف به گونه ای که ذیلا خواهد آمد در نظر می گیرد.

این شش شخص از خویشتن آغاز می شود و آن این است که شما در مورد خود چه نظری دارید؟ این بدان معنی است که شما در مورد خود چه می اندیشید و در خود چه تواناییهایی را سراغ دارید؟ دوم: به گونه ای که شما به دیگری نظر دارید: یعنی شما در مورد شخص مقابل خود که احتمالا دریافت کننده پیام از شما خواهد بود چگونه می اندیشید؟ آیا او را منطقی یا غیر منطقی در نظر می گیرید؟ آیا معتقد هستید او حرف شما را می فهمد یا خیر؟

بنابراین شما به عنوان فرستنده پیام همواره به این می اندیشید که آن کس که در مقابل شماست کیست؟ سوم: نظرتان درباره این که شخص دیگر به شما چگونه می نگرد؟ در ارتباط متقابل با دیگری همواره به این می اندیشیم که طرف مقابل ما چه دید و نظری در مورد ما دارد؟ آیا او ما را انسانی منطقی می داند یا اینکه بر این باور است که ما به گونه ای منطقی فکر نمی کنیم؟ شکل گیری هر یک از موارد فوق نوع رابطه و برخورد را با یکدیگر متفاوت می سازد.

چهارم: چگونه شخص مقابل به خود می نگرد؟ در فرایند ارتباطی نگرش فرد مقابل یا دریافت کننده پیام نسبت به خود بسیار مهم است. اگر او در مورد خود بر این باور است که عملی را نمی تواند انجام دهد هر چند شما از قدرت نفوذ کلام بالایی برخوردار باشید و بخواهید او را وادار به انجام آن عمل کنید تقریبا محال است.

پنجم: چگونه شخص دیگر یا شخص مقابل به شما می نگرد؟ اگر او بر این اعتقاد باشد که شما انسانی خیرخواه و توانا و با حسن نیت هستید نحوه ارتباط او با شما متفاوت خواهد بود تا اینکه در موردتان چنین فکر کند که شما فردی خشن - بی توجه و نسبت به او با پیش داوری منفی می باشید.

ششم: شخص دیگر یا شخص مقابل شما می اندیشد که شما چگونه به او می اندیشید؟ بدین معنی که او تصویری را از شما دارد که شما در مورد او چه تصویری دارید؟ بر این اساس ممکن است بخواهد تصور شما را تقویت کند و یا اینکه بر عکس آن را تضعیف یا دگرگون کند.

(DeanC. Barnlund,1970,pp98: 101)